

POVEZANOST SPORTA I EKONOMIJE U TRANZICIJSKIM ZEMLJAMA

Dr.sc. Dubravko Maćešević, email: dubravko.macecevic@vvg.hr
Veleučilište Velika Gorica, Zagrebačka cesta 5, Velika Gorica, Republika Hrvatska
Mr.sc. Tamara Ratković, email: ffkms@singidunum.ac.rs
Univerzitet SINGIDUNUM, Fakultet za fizičku kulturu i menadžment u sportu,
Danijelova 32, Beograd, Republika Srbija

Sažetak : Interaktivan međudodnos međunarodne razmjene i ekonomskog rasta zemalja u tranziciji motivira i usmjerava istraživačke napore u fenomenološko područje sporta kao složenog socijalnog sustava koji permanentno u određenoj mjeri utječe na razvoj nacionalne ekonomije. Istraživačkim se radom nastoji metodološki valorizirati sve različite učinke koje megasustav sport generira i time doprinosi procesima internacionalizacije tranzicijskih zemalja. U tom smislu istraživačko polazište čini diskursna analiza suvremenih trendova interdisciplinarnog povezivanja sporta i ekonomije. Njen je cilj utvrditi kako izmjeriti učinak suvremenog sporta na rast i razvitak tranzicijskog gospodarstva. Time je ujedno i kauzalno postavljena pretpostavka kako sportska industrija djeluje na segmente gospodarstva, te se u tom smislu utvrđuje uloga sporta kroz diverzificiranu koncepciju sportske djelatnosti s obzirom na multiaspektni pristup. Signifikantnost rezultata istraživanja ukazuje da je sportska industrija stavljena u međunarodni kontekst poželjan korak prema novoj paradigmi gospodarskog razvitka koja uz potencijalne koristi sportske industrije implicira i ulogu u platnoj bilanci tranzicijskih ekonomija.

Ključne riječi: sport, ekonomija, međunarodna trgovina, sportska industrija, tranzicijska ekonomija

LINKAGE BETWEEN SPORTS AND ECONOMICS IN TRANSITION COUNTRIES

Abstract: The interactive interdependence of international exchange and economic growth in transition countries motivates and directs research efforts in the phenomenological sphere of sport as a complex social system that permanently to some extent affects the development of the national economy. Through research work, it tries to evaluate methodically all the various effects that mega sport generates and thus contributes to the processes of internationalization of transition countries. In this regard, the research ground is a discourse analysis of contemporary trends of interdisciplinary connection between sports and economics. Its goal is to determine how to measure the impact of contemporary sport on the growth and development of the transition economy. This is also a causal assumption that the sports industry operates on segments of the economy, and in that sense, determines the role of sport through a diversified concept of sporting activity regarding the multi-faceted approach. The significance of the research results suggests that the sports industry is placed in the international context as a desirable step towards a new paradigm of economic development which, together with the potential benefits of the sports industry, implies a role in the balance of payments of transition economies.

Keywords: sports, economics, international trade, sports industry, transition economics

1. UVOD

Fenomen sporta izrazito je višeznačan, odnosno njime se može baviti s fizikalno-motoričkog stanovišta, ali ga se istodobno može promatrati kao širi društveni i humanistički fenomen. Brojni pristupi i različita definiranja sporta implicira potrebu uvođenja sustavne koncepcije koja bi pridonijela boljem sagledavanju značenja i uloge sporta³⁹⁰ u životu pojedinaca i društva. Filozofija sporta uvijek gleda s optimizmom na sveukupne procese koji se mogu razviti iz sporta kao idealnog etičkog modela za bolje društvo. Filozofija sporta svjesna je da sport predstavlja višegodišnju filozofsku utopiju ali se zna da slijedeći ovu utopiju prema postignuću, može se napredovati u izgradnji boljih i pravednijih društava i demokracije. Filozofija sporta razmatra vrijednosti i etiku kao glavna pitanja njegovih područja istraživanja [1]. Ova filozofija ima za cilj tumačiti vrijednosti sporta u okviru općenitijih konteksta predstavljenih općom aksiologijom (sustav ljudskih vrijednosti i njezinog znanstvenog istraživanja) [2]. Njezino tumačenje tih vrijednosti nikada ne želi biti ograničeno na sankcioniranje diskursa u slučaju nepravilnog ponašanja, nepoštivanja ili kršenja pravila. Koncept sporta predstavlja kontinuirani proces individualnog razvoja i preobrazbe u kojem sport kao ljudska praksa omogućuje osobi da uskladi svoj um, tijelo i dušu i da integrira svoj osobni identitet i samosvijest unutar društva i njegovih čistih vrijednosti, anti-vrijednosti i mješovitih vrijednosti [3].

Sustavnom se koncepcijom nastoji rasvijetliti mogućnost ustrojstva tj. skupa odnosa sustavno složenih dijelova i definiranih područja sporta. Svojim aktivnostima i djelatnostima sport uključuje potpodručje znanosti i edukacije u sportu, sportske rekreacije, kineziterapije i sport invalida, natjecateljskih sportova i ostalih poslovnih sportskih djelatnosti. Uvažavanjem specifičnog interdisciplinarnog aspekta sporta i ekonomije, moguće je zaključiti kako je sport aktivnost koja na specifičan način generira sportsku djelatnost koja se provodi kroz potpodručja sporta, a koja djelatnost sporta u najširem smislu polučuje društveno – ekonomske učinke bitne i vrijedne za život pojedinca i društva u cjelini [4]. Interdisciplinarno povezivanje doživljava pozitivniju transformaciju s drugačije postavljenim ciljevima. Umjesto očuvanja ili stjecanja ekonomskih vrijednosti, motivi su zadani principima društvenog marketinga koji vode k ostvarivanju ekonomskih vrijednosti, ali u procesu razmjene i na korist svih sudionika razmjene, uključujući širu društvenu zajednicu na posredan i neposredan način.

Različito ekonomsko djelovanje vezano uz sportske aktivnosti pruža različite i opsežne mogućnosti poduzetničkih akcija, koje uz pravilno upravljanje resursima i troškovima može generirati značajne pojedinačne i opće učinke. Uz sport kao vrlo kompleksnu i multifunkcionalnu djelatnost isprepletenu slobodnim vremenom, aktivnim životnim stilom, tjelesnim aktivnostima, natjecanjima, kineziologijom, proizvodnjom opreme i raznovrsnim uslugama, opravdano je prihvaćanje pojma *sportska industrija*³⁹¹, koji nije moguć bez primjene osnovnih pretpostavki i načela ekonomije [4].

Stupanj razvoja sportskog megasustava uvjetovan je i općim stanjem nekog gospodarstva, s posebnom naznakom na gospodarstvo u procesu tranzicije. Uloga sportske grane može biti i

³⁹⁰ Sport su svi oblici fizičke aktivnosti koje su usmjerene, neformalnim ili organiziranim sudjelovanjem, na izražavanje ili unaprjeđivanje fizičkih sposobnosti i mentalnog boljitka, a kojima se izgrađuju društveni odnosi ili dosežu rezultati na natjecanjima svih razina [1].

³⁹¹ Sportska industrija je grana proizvodnje i ukupnost radnih procesa kojima je cilj stvaranje i oblikovanje istih, sličnih ili zamjenskih i komplementarnih proizvoda i usluga, ideja, radnih mjesta ili ljudskih resursa prema potrebama i željama potrošača i time čini gospodarsku granu.

poticajna tj. stimulirajuća za razvoj ukupnog gospodarstva i njegove međunarodne razmjene. Mogućnosti uloge sportske djelatnosti u platnoj bilanci potrebno je sagledavati i iz perspektive same strukture sporta. Mogu li se značajnije aktivirati svi resursi i potencijalne mogućnosti, ovisi prije svega o općim prilikama tj. ukupnom gospodarskom okruženju, kao i o općedruštvenom sagledavanju strateškog značaja primjene gospodarske koncepcije bez obzira o kojoj djelatnosti se radilo.

Ekonomski utjecaji sporta gledani iz kuta strukture, mogu biti: općegospodarski učinci na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini, devizni učinci, učinci zapošljavanja, proizvodno-uslužni učinci, porezni učinci, učinci na društveni standard, poticajni učinci, investicijski i multiplikativni učinci i ostali mogući utjecaji. Sve to upućuje na odgovornost u razmatranju gospodarstava zemalja u tranzicijskim procesima.

2. GLOBALIZACIJA EKONOMIJE SPORTA

Globalno tržište stvara biopolitički ustroj zato što je sama produkcija postala biopolitička. To znači da nacionalna država raspolaže dispozitivima disciplinarnog društva u organiziranju funkcioniranja moći i dinamike koncenzusa, konstruirajući istovremeno socijalnu i produktivnu integraciju kao i odgovarajuće modele državljanstva — dok globalno tržište s druge strane razvija dispozitive kontrole koji zaposjedaju sve aspekte života transformirajući ih prema modelima državljanstva i produkcije, što pak koristi totalitarnoj manipulaciji svih vrsta djelatnosti, okoliša, socijalnih i kulturalnih odnosa itd. U onoj mjeri u kojoj prostorno decentraliziranje produkcije pridonosi društvenoj mobilnosti i fleksibilnosti, ono pojačava piramidalnu strukturu moći i globalnu kontrolu aktivacije deteritorijaliziranih društava. Proces je čini se, ireverzibilan i svugdje vrijedi: prijelaz od nacije k moćnom globalnom tržištu; premještanje produkcije iz tvornice u društvo; supstituiranje rada komunikacijom i, konačno, evolucija disciplinarnih načina vladanja u procedure kontrole. Poticanjem rasta transgraničnih odnosa i globalnih tehnoloških dostignuća, kompanijama se omogućuje porast trans-svjetskih marketinških mogućnosti razvoj bilo kojeg tržišnog položaja u bilo kojem dijelu svijeta. U međunarodnom poslovanju jedan od najprominentnijih trendova je fenomen globalizacije s brojnim različitim značenjima i perspektivama. Otvara se polje novih pogleda i refleksija, u kojima sheme klasičnih konflikata između razvijenih država, nemaju onu formu i vrijednost kao nekada. Cilj politika nije, zaista, više kontrola teritorija nego stjecanja nadmoći u znanju i tehnologijama budućnosti. Ta evolucija otvara jednu novu eru, jedan novi tip ekonomije, uključujući tu i globalizaciju, koja modificira naše odnose u vremenu, prostoru, društvu. [5] Stoga je potrebno proniknuti u globalizacijski koncept, zatim razmotriti novu podjelu rada, informacijsko komunikacijsku tehnologiju u i njezin utjecaj te ulogu kulture i mreža i distribucijskih sustava. Naravno, na tragu globalne ekonomije nemoguće je izbjeći uvid u njene glavne karakteristike, one koje će obilježiti svaku ideju o širenju poslovanja preko granica domaćeg tržišta, ali i utjecati na strateška promišljanja sa svim implikacijama na poslovnu strategiju nekog poslovnog sustava. Bezgraničnost globalne ekonomije, nevidljivost njenih aktivnosti, kao i nemjerljiv potencijal kibernetičke tehnologije pobuđuju višestruko mjerene performance izraženih očekivanja o vrijednostima zarađenim iskorištavanjem budućih poslovnih prilika. Suvremeni koncept konkurentske prednosti država govori da stari pristup komparativnoj prednosti, u kojemu jeftina radna snaga predstavlja prednost, nema više onaj značaj koji je imao nekada. Svjetskim gospodarstvom zasigurno dominira koncept koji upućuje na to da svako gospodarstvo koja želi napredovati u globalnom okruženju mora raditi stvari bolje od drugih gospodarstava [6].

Moderni sport povezan je s globalnom mrežom lanaca međuovisnosti koji su obilježeni globalnim tokovima i neravnomjernim odnosima moći. Globalni tokovi koji oblikuju svjetski sport imaju nekoliko dimenzija: (1) globalni migracijski procesi ljudi u sportu (izvođača, trenera, administratora i sportskih znanstvenika unutar i između nacija i unutar i između kontinenata i hemisfera); (2) tehnološku dimenziju tvori protok materijalnih sredstava (kretanje tehnologije i proizvodnja odjeće, obuće i opreme) između zemalja; (3) ekonomska se dimenzija usredotočuje na brzi protok novca i novčanih ekvivalenata širom svijeta; (4) medijska dimenzija podrazumijeva protok informacija između zemalja, (novine, časopisi, radio, film, televizija, Internet) i (5) ideološka dimenzija povezana je s tijekovima vrijednosti povezanih s državnim ili nacionalnim ideologijama i pokretima. [7] Kako se novijim globalizacijskim procesima oslobađaju nove skupine lanaca međuovisnosti, mrežama međupoveznica ljudi, tako se u tom kontekstu globalnih mreža moći, može najbolje razumijevati praksu i potrošnju modernog sporta. Svrhovitost deskripcije i analize globalnih sportskih procesa implicira usvajanje dugoročne perspektive. Svakako pri tome povijesni i komparativni pristup mogu pomoći objasniti postanak recentnog globalnog sporta nastalog iz prošlosti i povezanost s nizom civilizacijskih burnih kretanja.

Koncept globalizacije nedvojbeno se odnosi na rastuću mrežu međusobnih političkih, ekonomskih, kulturnih i društvenih ovisnosti i međupovezanosti ljudi. Penetracijom globalizacije u sve dijelove života, sve postaje transnacionalno. Globalizacija je postala imperativ, koji uključuje u sebe razvoj, progres, racionalnost i sl., kao i opasnosti koje proizlaze iz nejednakih procesa, koji su u toku, što i dalje sa svoje strane dovodi do podjele svijeta na bogate metropole i siromašne periferije. Proces globalizacije nije novijeg datuma i on otvara mnoge procese, ekonomske, političke, socijalne, nacionalne, kulturne i sl. koji nisu do kraja predvidivi. Stoga, valja im dodati i povećanje intenziviranja globalne međupovezanosti, kao i dugoročnost. Unatoč nejednakosti³⁹² tih procesa, teže je razumjeti lokalna ili nacionalna iskustva bez upućivanja na te globalne tokove. Istaknuti procesi uključuju pojavu globalne ekonomije, transnacionalne kozmopolitske kulture i niz međunarodnih društvenih pokreta. Posljedično, mnoštvo transnacionalnih ili globalnih ekonomskih i tehnoloških razmjena, komunikacijskih mreža i migracijskih obrazaca obilježava ovaj međusobno povezani svijet. Dodatno, kao rezultat, ljudi različito proživljavaju prostorne i vremenske dimenzije, jer je zamjetno postojanje "ubrzanja" vremena i "smanjenja" prostora. Suvremene tehnologije omogućuju ljudima, da slikama, idejama i novcem prijeđu svijet s velikom brzinom. Ti procesi dovode do većeg stupnja međusobne ovisnosti, ali i povećane svijesti o osjećaju svijeta kao cjeline. Ljudi postaju više usklađeni s pojmom da su njihovi životi i mjesto stanovanja dio jednog društvenog prostora – globusa.

Globalni sport dovodi do smanjenja kontrasta između društava, ali i pojave novih vrsta kultura tijela i identiteta. Također se može identificirati nekoliko novijih obilježja globalizacije, poput povećanja broja međunarodnih agencija, rasta globalnih oblika komunikacije, razvoja globalnih natjecanja i nagrada te razvijanja standardnih pojmova 'prava' i državljanstva koji se sve više standardiziraju na međunarodnoj razini. Razvoj nacionalnih i međunarodnih sportskih organizacija, rast konkurencije između nacionalnih

³⁹² Nejednakosti su najprije globalne, što se ogleda u sintetičkom podatku da 20% najbogatijih u svijetu raspolaže sa 85% svjetskog dohotka, dok istovremeno 20% najsiromašnijih sudjeluje sa svega 1,4% u tom istom dohotku.

timova, prihvatanje pravila koja reguliraju specifične oblike sporta i uspostavljanje globalnih natjecanja, sve ukazuje na pojavu globalizacije u sportskom svijetu. Razvoj sporta unutar određenog društva također ovisi o statusu te nacije u međunarodnom sportskom poretku.

Odnos između ekonomije i sporta u kontekstu globalizacije obilježen je ključnim kretanjima – od angažmana društva u mnogim slobodnim aktivnostima i oblicima sporta, preko pojave potpuno nove emitivne industrije sportskih događaja, do evolucije novih informacijsko komunikacijskih tehnologija. Rezultat svega toga potvrđuje sve veći gospodarski značaj sporta mjereno njegovom ekonomskom težinom u odnosu na bruto društveni proizvod (BDP). S obzirom na činjenicu da na globalnoj razini ne postoji egzaktno računovodstvo sportske ekonomije to se za većinu ekonomskih podataka vezanih uz sportove iznose grube procjene. [8] U tom smislu idu i procjene globalnog tržišta svih sportskih dobara i usluga od 700 milijardi dolara. Globalizirana ekonomija sporta obilježava se i sportskim priredbama i sportskim mega-događajima.

Paralelno s liberalizacijom trgovine robom i uslugama sve je intenzivnija i liberalizacija kretanja proizvodnih faktora rada i posebice kapitala. Uz to egzistiraju i brojni razlozi i motivi međunarodnog kretanja kapitala i aktivnosti u okviru ekonomije sporta. Proces internacionalizacije i globalizacije svjetske ekonomije rezultirao je i većom mobilnosti kapitala, porastom značaja inozemnih izravnih ulaganja čime se globalni sportski procesi podižu na višu razinu homogenizacije. Tranzicijske zemlje postale su sve otvorenije međunarodnim operacijama, liberalizirale su svoje režime i tako postale privlačene stranim investitorima. Posebno valja istaknuti da multinacionalni faktori stječu brojne pozitivne efekte na rast i razvoj zemlje domaćina, a oni se prvenstveno očituju u mogućnosti prijenosa tehnologije, znanja i vještina, priljevu kapitala i dr. No, svaka zemlja treba procijeniti i moguće rizike takvog ulaska, jer inozemna izravna ulaganja nisu automatsko rješenje svih problema, pozitivan učinak ovisi i o samom okruženju unutar zemlje domaćina, odnosno apsorpcijskom kapacitetu zemlje domaćina. Dugoročno, međutim, moguće je otkriti znakove kako disjunktivni i neizomorfni obrasci karakteriziraju globalne procese dovodeći i do smanjenja moći Zapada u različitim kontekstima. Sport ne može biti iznimka.

3. SPORT I EKONOMIJA U PROCESU TRANZICIJE

Moderno društvo nastoji sveukupnom razmjenom izravnjavati ponudu i potražnju roba i usluga u neprekinutom procesu. U stvarnome svijetu savršeno konkurentna tržišta ne postoje i ne služe deskripciji stvarnosti, nego djeluju kao orijentir pri uređivanju tržišta na poželjan način [9]. U stvarnom svijetu ne postoji granica između trgovinskih i monetarnih pitanja. Što je društvo bolje i modernije organizirano, to će moći uzeti u razmatranje sve interese u svojoj praktičnoj politici i osigurati stimulativne tržišne uvjete za ostvarivanje sveukupnog optimuma zemlje uključene u međunarodne odnose.

U nacionalnom outputu tranzicijskih zemalja zamjetan je rast udjela izvoza i uvoza robe, a međunarodne investicije i zajmovi bilježe brža povećanja i od svjetske trgovine. Naravno, i sve jača tržišna liberalizacija na regionalnoj i globalnoj razini pridonosi integraciji svjetskog tržišta smanjenjem ograničenja na trgovinu i investicije, integracijom svjetskih financijskih tržišta, razvojem prometne, informacijske i komunikacijske tehnologije, transnacionalnom proizvodnjom i širenjem multinacionalnih kompanija te zaključivanjem regionalnih trgovinskih sporazuma i stvaranjem ekonomskih blokova. Isto tako je razvidno i kako sport

kao vrlo složena društvena i ekonomska pojava s inherentnom odgovarajućom strukturom i zahtjevnom kompleksnom organizacijom, zadire ne samo u sportske probleme u užem smislu, nego i u mnoga druga područja koja sa *sportom* imaju izravne ili neizravne veze [10]. Poslagivanje sektora prema gospodarskoj aktivnosti u visokoj je korelaciji s razinom razvijenosti društva: manji bruto društveni proizvod po glavi stanovnika – veći udjel primarnog i sekundarnog sektora; a veći bruto društveni proizvod po glavi stanovnika – veći udjel tercijarnog, kvartarnog i kvintarnog sektora. Suvremeni sport značajno pridonosi općem i gospodarskom razvoju temeljenom na principima slobodnog tržišta i primjeni ekonomskih načela tržišnog gospodarstva u djelatnosti sporta.

Dosadašnja praksa sportskog razvitka u svijetu jasno pokazuje da je nemoguće osmisliti život suvremenog čovjeka samo s ekonomističkih pozicija. Multidisciplinarnim pristupom ne isključuje se dominantna signifikantnost ekonomskog aspekta razvoja sporta u odnosu na socijalni, kulturni, zdravstveni, ekološki... Narečeni stavovi ukazuju na nužno uključivanje stručnjaka različitih profila u istraživanja razvoja sporta, ali i potvrđuju tezu da istraživanja ekonomskih aspekata ne mogu zaobilaziti ili zanemarivati rezultate istraživanja koja polaze s drugačijih, neekonomskih pozicija. Dosadašnji razvitak sporta u svijetu, svojom mobilnošću i ekspanzivnošću rasta, svojom raznolikošću te brzim, čestim i neočekivanim promjenama, dokazuje ispravnost nove i drukčije logike ponašanja u istraživanju ovog fenomena. Stoga je interdisciplinarno povezivanje sporta i ekonomije očekivano, i puno je različitih mogućnosti. Jer, brojne su sastavnice sporta koje sadrže i društvene funkcije poput odgojnih, zdravstvenih, kulturnih, rekreacijskih, socijalnih, psiholoških, antropoloških, političkih i drugih. Tretiranjem djelatnosti sporta kao tržišne kategorije, strateški važna postaje primjena koncepcije upravljanja, odnosno esencijalna potreba primjene koncepcije sportskog marketinga i menadžmenta, a posebno njihovih osnovnih elemenata zbog unaprjeđenja i razvoja sporta, ali i zbog utjecaja sporta na gospodarski razvoj [11]. Slijedom prednjeg je sport djelatnost od društveno-gospodarskog interesa i nužno koristi ekonomska načela i postupke na principu tržišnog gospodarstva.

Kao najznačajnija sastavnica ukupne ekonomije sporta, sportska je industrija zamjetno sve većim dijelom prisutna u međunarodnoj razmjeni roba, usluga, znanja, ideja, sportaša itd. Rastom tog udjela, sve je nužnija, važnija i prisutnija i proporcionalna primjena koncepcije sportskog marketinga, kao i korištenje osnova i načela međunarodnog marketinga zbog djelovanja na internacionalnom prostoru. Ovom se činjenicom potvrđuje rast i značaj sporta i u društveno-ekonomskom smislu. Mogućnosti uloge sportske djelatnosti u platnoj bilanci neke tranzicijske zemlje temelje se na nekoliko uvjeta koji proizlaze iz:

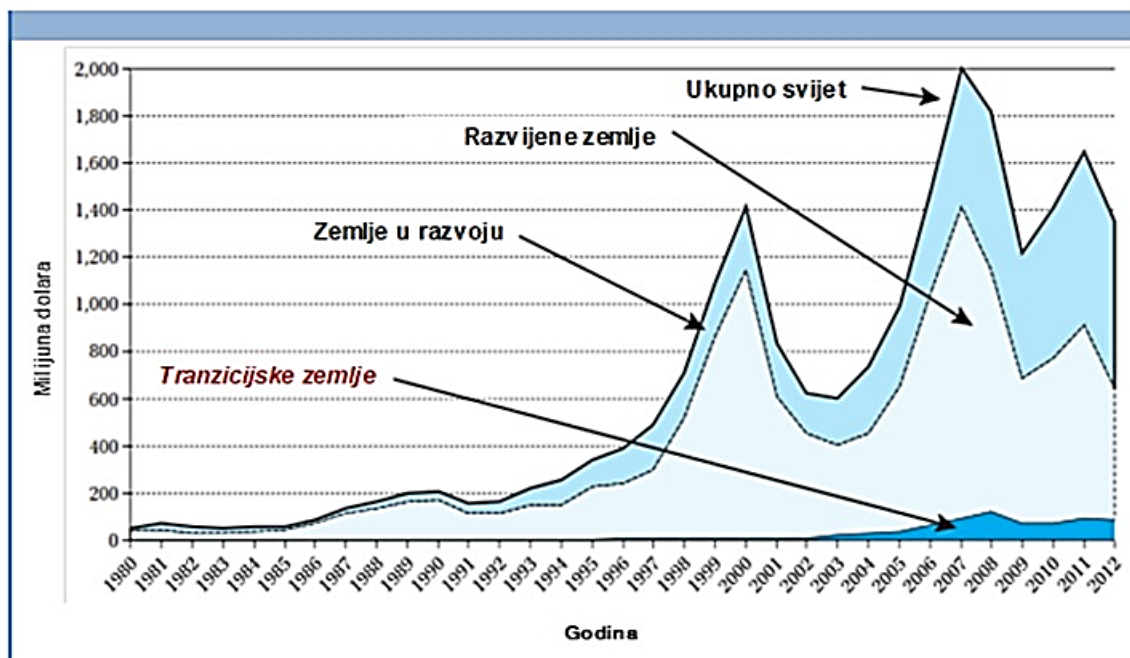
- kauzalne povezanosti primjene temeljnih načela međunarodnog marketinga u sportskom marketingu i međunarodne ekonomije;
- mogućnosti ponude nacionalne sportske industrije – što je sustav sporta i sportske industrije zakonski, administrativno i strateški bolje postavljen i osmišljen, uz funkcioniranje "pravne države", to se mogu očekivati i bolji rezultati, jer se kreativna energija ne gubi na nepotrebno rješavanje problema na mikrorazini, a koji bi trebali biti riješeni na makrorazini;
- stupnja razvoja na kojem se nalazi sportska industrija – sportska poduzetnička djelatnost, koja proizvodi sportske usluge, kao što su ugostiteljstvo, turizam, proizvodnja i prodaja prehrambenih artikala, i razne druge uslužne djelatnosti koje konzumira velika masa ljudi, pružaju mogućnost ostvarivanja deviznih učinaka kroz izvoz [4].

Stupanj razvoja sportske industrije svakako je uvjetovan i općim stanjem nekog gospodarstva. Međutim, uloga sportske industrije može biti i poticajna tj. stimulirajuća za razvoj ukupnog gospodarstva i njegove međunarodne razmjene, jer uvažavajući ukupne mogućnosti učinaka i utjecaja sportske industrije i sportskog marketinga, sasvim su realne procjene poticajnih mogućnosti kako u nacionalnim okvirima, tako i u međunarodnoj razmjeni [4].

Mogućnosti uloge sportske djelatnosti u platnoj bilanci potrebno je sagledavati i iz perspektive same strukture sporta tj. kroz natjecateljski sport, sport invalida, kineziterapiju i sportsku medicinu, sportsku rekreaciju, znanost i edukaciju u sportu. Mogu li se značajnije aktivirati svi resursi i potencijalne mogućnosti, ovisi prije svega o općim prilikama tj. ukupnom marketinškom okruženju, kao i o općedruštvenom sagledavanju strateškog značaja primjene marketinške koncepcije bez obzira o kojoj djelatnosti se radilo.

Razvidno je da zemlje u tranziciji imaju velikih problema s uključivanjem svojih gospodarstava u međunarodne tokove roba, znanja i kapitala. Uz ove se probleme nameće i problem s deficitom platne bilance i otplatom iskorištenih inozemnih zajmova (bilo javnog ili privatnog karaktera). Ove zemlje akutnu nestašicu domaće akumulacije rješavaju uzimanjem novih kredita na međunarodnom finansijskom tržištu i/ili uključivanjem inozemne akumulacije kroz inozemna izravna ulaganja (engl. *Foreign Direct Investment – FDI*). Jedno od ključnih pitanja koje se nameće je: može li se opravdano očekivati značajnije potpore razvoju ekonomije sporta u tranzicijskim zemljama temeljem prikaza iznimno brzog i volatilnog rasta privatnih inozemnih izravnih ulaganja u svijetu?

Slika 1. Tijekovi FDI, globalni i po grupama zemalja, 1980-2012 (u mlrd USD)

Izvor: UNCTAD, *World Investment Report*, (2013)

Globalni trend inozemnih izravnih ulaganja ukazuje na iznimno važnu i zaista sve veću ulogu u razvoju svijeta u 2012. godini, jer je priljev u zemlje u tranziciji bio oko 100 milijardi \$, što u odnosu na prethodna razdoblja ukazuje na izniman protok sredstava. Doista, 2012. godina je

bila nova prekretnica. Prema procjenama UNCTAD-a, 2012., malo više od dvije trećine prihoda od inozemnih izravnih ulaganja u tranzicijskim zemljama vraćeno je zemljama investitora. S druge strane, ostatak je zadržan, te je najveći dio toga ponovno uloženo.

Opravdano je podržati činjenicu da na tranzicijsko gospodarstvo i njegove tokove utječu samo ostvareni ekonomski, ali i neekonomski, učinci sporta. Iz takvog pristupa proizlazi čitav niz mogućih ekonomskih utjecaja sportske industrije na tranzicijsko gospodarstvo, bez obzira na izraženu vremensku distancu između ulaganja i koristi. Kada se bazira na učincima, *ekonomski utjecaj* sporta na tranzicijsko gospodarstvo moguće je klasificirati s obzirom na [4]: (1) neposrednost djelovanja na: (a) izravan i (b) posredan utjecaj; (2) mjerljivost utjecaja na: (a) mjerljivi i (b) nemjerljivi utjecaj; i (3) razinu djelovanja na: (a) mikroutjecaje i (b) makroutjecaje. Jer, sport se nalazi u marketinškom okruženju i ostvaruje mnoge različite veze i utjecaje unutar sustava gospodarstva u tranziciji, kao i na globalnoj razini. Ekonomski utjecaji sporta gledani iz kuta *strukture*, mogu biti: općegospodarski učinci na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini, devizni učinci, učinci zapošljavanja, proizvodno-uslužni učinci, porezni učinci, učinci na društveni standard, poticajni učinci, investicijski i multiplikativni učinci i ostali mogući utjecaji.

Ekonomski utjecaj sporta ostvariv je jedino putem proizvoda i usluga realiziranih na tržištu, bilo nacionalnom, bilo međunarodnom. Kako je proizvode i usluge u sportu moguće identificirati kao čiste sportske proizvode, sportsko-industrijske proizvode i integrirane sportske proizvode, jasno je kako svaka od vrsta navedenih proizvoda doprinosi ekonomskom utjecaju u svom segmentu ovisno o njihovoj realizaciji na tržištu [4]. Sportski programi, kao čisti proizvod sporta, povezani s komplementarnim djelatnostima, kao što su ugostiteljstvo, turizam, proizvodnja i prodaja sportske opreme, odjeće, obuće i prehrambenih artikala, i raznim drugim vrstama proizvodnje i uslužnim djelatnostima, ipak tvore jedinstvene proizvode sporta koji su oslonjeni pretežno na sportsko tržište. Konzumiranje takvih proizvoda od strane veće mase ljudi, pruža mogućnost razvoja dotične industrije, ali i ostvaruje značajne ekonomske učinke. Proizvodi realizirani na tržištu na neposredan način imaju utjecaj na tranzicijsko gospodarstvo. Iz toga proizlazi kako sama potrošnja na sportskom tržištu uvjetuje širinu ekonomskog utjecaja sportske djelatnosti na nacionalno gospodarstvo. U kojoj mjeri takvi učinci sporta utječu na gospodarstvo ovisi o količini realiziranih učinaka tj. ekonomski utjecaj sporta ovisi o količini realiziranih učinaka djelatnosti sporta, a koje je kroz određene odabrane ekonomske pokazatelje moguće egzaktno utvrditi i prikazati, kao i o veličini obuhvata penetriranog (globalnog) tržišta. [5] Prema svemu navedenom, odnosno iz načelno utvrđenog ekonomskog utjecaja sportske djelatnosti na gospodarstvo u tranziciji proizlazi zaključak kako sport utječe na nacionalno gospodarstvo, uz uvjet (specifičnih) ograničenja i posebnosti nacionalnog gospodarstva. [4] Stoga je opravdano očekivati i povećanje obuhvata penetriranog tržišnog segmenta i posljedično sudjelovanja većeg broja ljudi u svim mogućim sportskim aktivnostima, čime se posredno i neposredno utječe na povećanu potrošnju svih vrsta proizvoda i usluga u djelatnosti sporta, a time i ekonomski utjecaj sportske djelatnosti na tranzicijsko gospodarstvo u cjelini. Dodatno, za očekivati je i prihvaćanje marketing pristupa na globalnom tržištu. Time bi se ostvarilo povećanje obuhvata penetriranog tržišta ali na razini cijelog svijeta, od čega bi koristi imali kako poduzetnici tako i država kroz povećanje pozitivnih izvoznih stavki u međunarodnoj robnoj razmjeni. Pridoda li se navedenom i sama struktura potrošnje koju moguće generira sport putem različitih djelatnosti, jasno je kako sport utječe na gospodarstva različitih zemalja

široj svijetu. Sportska djelatnost ovakvim pristupom postaje jedan od važnih čimbenika nacionalnog gospodarstva, posebice i naglašeno u procesu tranzicije.

4. ZAKLJUČAK

Suvremeni sport značajno pridonosi općem i gospodarskom razvoju temeljenom na principima slobodnog tržišta i primjeni ekonomskih načela tržišnog gospodarstva u djelatnosti sporta. Interdisciplinarno povezivanje sporta i ekonomije uzrokuju brojne sastavnice sporta koje sadrže i društvene funkcije poput odgojnih, zdravstvenih, kulturnih, rekreacijskih, socijalnih, psiholoških, antropoloških, političkih i drugih. Tretiranjem djelatnosti sporta kao tržišne kategorije, strateški važna postaje primjena koncepcije upravljanja, odnosno esencijalna potreba primjene koncepcije sportskog marketinga i menadžmenta, a posebno njihovih osnovnih elemenata zbog unaprjeđenja i razvoja sporta, ali i zbog utjecaja sporta na gospodarski razvoj. Spontanom komercijalizacijom i industrijalizacijom sporta između ekonomije i sporta egzistira postojana povratna sprega tih dviju društvenih djelatnosti u kojoj razvoj jedne bitno, izravno i neizravno, utječe na razvoj druge i obrnuto. U toj interakcijskoj vezi osigurane su poslovne i razvojne mogućnosti za sve, kako za privatni, tako i za javni sektor. U kojoj mjeri učinci sporta utječu na gospodarstvo zemalja u tranziciji ovisi o količini realiziranih učinaka tj. ekonomski utjecaj sporta ovisi o količini realiziranih učinaka djelatnosti sporta, a koje je kroz određene odabrane ekonomske pokazatelje moguće egzaktno utvrditi i prikazati, kao i o veličini obuhvata penetriranog globalnog tržišta. Ekonomski učinci sporta javljaju se na makro i mikrorazini, i to multiplikativno. Na makroekonomskoj razini riječ je o nizu sportom generiranih gospodarskih aktivnosti, kao što je poticaj pojavi i rastu određenih grana industrije, ali i uslužnom sektoru. Na taj se način razvojem samog sporta omogućuje veća zaposlenost i primjerena gospodarska valorizacija materijalnih i duhovnih vrijednosti zemlje u tranziciji.

LITERATURA

- [1] COE-The Commission of the European Union (2001). *The European Sports Charter*. Recommendation No. R (92) 13 REV (adopted by the Committee of Ministers on 24 September 1992 at the 480th meeting of the Ministers' Deputies and revised at their 752nd meeting on 16 May 2001).
- [2] Parry, J. (2007). *Sport, ethos and education*. U: J. Parry, S. Robinson, M. Nesti & N. Watson, *Spirituality and Sport* (str. 186-200). London: Routledge.
- [3] McNamee, M. (1998). Philosophy and physical education: analysis, epistemology and axiology. *European Physical Education Review*, 4(1), 75-91.
- [4] Isidori, E. (2015). Philosophy of Sport Education: Main Issues and Methodology. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, Vol. LXVI.
- [5] Novak, I. (2006). *Sportski marketing i industrija sporta*. Zagreb: Maling d.o.o.
- [6] Veselica, V. (2003). Globalizacija i nova ekonomija. *EKONOMIJA / ECONOMICS*, 10(1) str. 23 – 61.
- [7] Fairbanks & Stace. (1997). *Plowing the Sea: Nurturing the Hidden Sources of Growth in the Developing World*. Boston, Mass.: Harvard Business School Press.
- [8] Maguire, J. *Sport and Globalisation*. U: J. Coakley, E. Dunning, *Handbook of Sports Studies* (str. 356-369). London: SAGE Publications Ltd.
- [9] Andreff, W. (2008). Globalization of the Sports Economy. *RIVISTA DI DIRITTO ED ECONOMIA DELLO SPORT*, Vol. IV, Fasc. 3, 2008.